

Reisje naar het eiland Schiermonnikoog.

Als je bij het sneupen in de catalogus van Tresoar in Leeuwarden onder de ingang 'Schiermonnikoog' een vermelding vindt van een reisverhaal naar het eiland van ene H. Potter (in deze tijd ligt de grap dan wel voor de hand ...!) dan wordt je nieuwsgierigheid wel gewekt. Wie is, of liever, was deze H. Potter? (want het reisverhaal is verschenen in 1809). HEBELIUS POTTER, de eigenlijke doopnaam was HAEBLE, is geboren te Dokkum, op 22 april 1769. In 1794 werd hij predikant in Zweins/Peins (bij Franeker). Hier trouwde hij op 22 november 1795 met Anna Visscher uit Dokkum; ze kregen vier kinderen. In 1804 werd hij beroepen in Kaapstad, hij vertrok met een boot vanuit Emden in april 1805, maar het schip werd onderweg gekaapt door een Engels oorlogsschip en opgebracht naar Londen. Later werd Potter predikant in Londen, keerde terug naar Nederland in 1806. Later in 1806 werd hij predikant in Hanau (Duitsland) - tot 1817- en in 1819 in Soerabaja, waar hij in 1824 overleed.

Hij was een enthousiast wandelaar en heeft een aantal van de verslagen van die wandelingen in boekvorm uitgegeven. Op 5 februari 1809 verscheen 'Wandelingen en kleine reizen door sommige gedeelten van het Vaderland, deel I, zijnde wandelingen door Frieslands Noordhoek'. Hierin komt ook een reisje naar Schiermonnikoog voor. We beginnen op het moment dat Potter in Oostmahorn aankomt.

Ik trof het zoo gelukkig met juist hier op een oogenblik te komen, dat zoo aanstonds een schip naar het eiland zou vertrekken. Ik kon dus in de herberg niet vertoeven, maar moest mij haasten om over den dijk en aan boord te komen, waarop wij zoo oogenblikkelijk van het strand afstaken. Tot mijne blijdschap vond ik ook aangenaam gezelschap, en wel eenen stadgenoot, en nog eenen bejaarden proponent van Groningen, met oogmerk om den volgenden zondag op het eiland, thans zonder leeraar, zijne gaven aan de gemeente te laten hooren.

De wind was gunstig, en onze reis aangenaam en voorspoedig. Ik vond er een zeker genoegen in, mij eens wederom op zee te bevinden, en vooral ook in het denkbeeld dat ik naar een eiland voer. Het is toch zoo, sinds mijn verblijf op het schoone onvergetelijke Sint Helena, heeft de naam van eiland voor mij iets streelends en bekoorends; hoewel ik ook bij een weinig nadenken gemakkelijk overtuigd kan worden dat alle eilanden geene Sint Helena's zijn of kunnen zijn. Intusschen gaf het schommelen van het vaartuig mij eene aangename beweging, en het geklots der golven was eene streelende muziek voor mijn gehoor. Denkbeelden en herinneringen aan voorledene gebeurtenissen en lotgevallen kwamen in mij op, en veraangenaamden zeer dit overtogtje. Het kleine vaartuig maakte echter op deze ondiepe wateren eene geweldige beweging, het welk die gevolgen had, dat het krachtig op onzen goeden proponent werkte, zoo dat hij heel schielijk geweldig zeeziek werd en uitzag als een doode. Van angst en benaauwdheid rezen hem zijne stekelige en reedsb halfgrijze hairen te berge, en zie, mijn Vriend, ik kan het niet helpen, maar ik kon mij, en kan mij nog nauwelijks van lagchen onthouden,

als ik mij verbeeld den goeden man te zien zitten met de scheepsputs tusschen zijne beenen, zweetende en in de geweldigste in- en uitwendige ontroeringen: het was maar niet anders, dan of hij zoo uit het leven zoude scheiden, en, zoo het mij voorkwam, was hij zelfs daaromtrent niet geheel zonder bekommring. Ik troostte hem echter, zoo goed ik konde, met een vertroostend en bemoedigend woord, waar in mijn vriendelijke stad- en reisgenoot mij zoo veel mogelijk ondersteunde. Trouwens dit was niet te verwonderen; nog nooit had de goede man dien geduchten plas bevaren, en het was de eestemaal in zijn reeds merkkelijk gevorderd leven, dat hij zich op de ontrouwe woeste baren waagde.

Het eiland tot op eenen kleinen afstand genaderd zijnde, heeft een zeer bevallig voorkomen; de nette eenvoudige huizen, het frissche groen der boomen en de achter dezelve hoog als bergen oprijzende witte duinen leveren aan het oog een zoo treffend als grootsch en schilderachtig gezigt op. Binnen een uur hadden wij de geheele overvaart volbragt, en bevonden ons op de plaats van onze ontscheping. Dewijl het strand zoo vlak en ondiep is, dat geen schip aan de wal kan komen, moetende alle schepen op eenen verren afstand van het eiland blijven liggen, bedient men zich, om personen en goederen aan land te brengen, van eenen wagen; deze was dus ook voor onshet eenigste middel om te komen waar wij wezen wilden, hoe weinig zin ik anders ook had aan zulk een toertje door de baren. Wij plaatsten ons dus in of liever op zulk eene niet zeer fraai bewerkte, losse en ongemakkelijke reismachine, en reden op eenen vollen draf door de schuimende golven. Dewijl het op dit tijdstip hoog water was, bevonden wij ons voor eenige oogeblikken op zulk eene diepte, dat de paarden zwemmen moesten. De golven sloegen tegen onze voeten, en wij waren genoodzaakt de ongemakkelijkste en gevaarlijkste houding aan te nemen, wilden wij niet doornat worden. Om de waarheid te zeggen, ik had het niet breed op deze pret, en zag niet hoog bij onzen toestand op. Ik was nu met mijne reisgenooten in het zelfde geval, en had zoo wel als onze proponent, die er bijkans zijnen eerwaardigen veel wind vattenden punthoed bij zou verloren hebben, noodig, door den snaakschen voerman bemoedigd te worden, die ook van zijnen kant niet nalatig was ons eenen riem onder het hart te binden, door ons te verzekeren, dat hij wel duizendmalen zulk enen togt gedaan had. "Wij kwamen ook al zijn dagen gelukkig aan land". Ik kan intusschen niet begrijpen, waarom men zich tot zulk een oogmerk niet liever van eene kleine sloep of zoo iets bedient, dat bijkans onmogelijk aan gevaar kan onderhevig zijn, waar mede personen en goederen droog aan land gebragt zouden kunnen worden, vooral daar toch de ondervinding maar al te zeer en meer dan eens geleerd heeft het gevaarlijke van de tegenwoordige gewoonte; doch met dat al, men blijft bij het oude.

Na in de herberg een morgentugje op onze welkomst hier gedronken te hebben, verdeelde zich ons gezelschap. Mijn stadgenoot ging ter verrigting zijner zaken; de proponent stapte naar het hem aangewezen verblijf, en ik begon te denken en te overleggen hoe ik demn dag best en aangenaamst zou kunnen doorbrengen.

Na een middagmaal besteld te hebben, stapte ik er op af, mijne koers oostwaarts rigtende. Het eerste dat ik ontmoette was de pastorijs; het is eene regt lieve en nette

wooning, bevallig verscholen onder rijzend geboomte en omringd van eenen ruim aangelegden tuin: de voorgevel van het huis ligt zuidwaarts, en geeft aan de vertrekken een heerlijk uitzigt over de Wadden op de Friesche kust; voor het overige was deze woning van binnen zeer gemeen en niet gemakkelijk, eenige stukken goed weiland behooren bij dezelve, waarvan de predikant de voordeelen trekt. Ik vond den leeraar niet thuis, en zijne vrouw druk bezig met pakken, zijnde deze lieden voornemens deze standplaats eerstdaags met eene andere te verwisselen. Hier dus een weinig gepraat en het merkwaardige bezigtigd hebbende, ging ik verder, langs eenen zwaren zandigen weg, regt aan op het slot van den jonker Starckenborgh, heer van Wehe en gedeeltelijk van dit eiland. Ik ging intusschen voorbij het huis van jonker Stachhouwer, mede eigenaar van dit land, welk huis echter niets fraais of belangrijks aan het oog vertoonde. Eenige weinige schreden van hier ligt het gemelde slot van den heere van Wehe. Daar ik wist dat mijn reisgenoot de proponent in hetzelfde gebilleteerd was, maakte ik aldaar eene boodschap, en, schoon hem niet thuis vindende, gaf mij dit toch gelegenheid hetzelfde van binnen en buiten te bezigtigen. Ik zal hetzelfde echter niet geheel voor u ontleden, of u alle deszelfs bijzondere groote en kleine gedeelten vertoonen. Genoeg zal het zijn, u hieromtrent te melden, dat een deftig ruim gebouw is, uit een groot aantal vertrekken bestaande, en te goed om niet bewoond te worden; want, daar de eigenaar van hetzelfde meest zijn verblijf houdt te Groningen, of op zijn landhuis te Wehe, en slechts bij gelegenheid eenen enkelen dag op het eiland komt, wordt naar dit huis niet veel omgezien. Het is grootendeels ongemeubeld, en wordt bewoond door een paar bejaarde lieden om het optepassen. Met geringe moeite en kosten zou het voor eenen vriend van eenzaamheid en stilte een bekoorelijk verblijf kunnen worden; ruime doch thans slecht bewerkte tuinen en een zeer uitgestrekt bosch omringen hetzelfde.

Vervolgens al verder oostwaarts gaande, kwam ik in het onbewoond gedeelte van het eiland, alwaar de weilande liggen, en al het vee der inwoners te zamen loopt; en in der daad had het gezigt van deze groene velden, van het grazend vee, van een paar eenvoudig herders, van enkele groepjes boomen, van de zee aan de eene en de hooge witte duinen aande andere zijde, iets bekoorends en schilderachtigs. Eene enkele hut onder een paar vriendelijke boomen, die er aan ontbrak, zou het gezigt volmaakt, en het hart van den wijsgeerigen beminnaar der Natuur den wensch ingestort hebben, hier op dit afgezonderd plekje stille, geruste dagen doortebrengen. De weilanden en de nieuw aanslijkende gronden strekken zich uit tot op eenen verbazenden afstand, en verliezen zich eindelijk in zee. Gelijk het eiland aan de westzijde afneemt, zoo neemt het wederom aan de oostzijde aanhoudend toe. Ik had nu alles gezien, wat in dit, en wel het grootste gedeelte van het land te zien was, ik keerde dus te rug langs denzelfden weg, daar ik geen anderen ontdekte, naar den herberg.

Na een eenvoudig doch smakelijk middagmaal genoten te hebben, begaf ik mij wederom op weg, om het overige gedeelte van het eiland te bezigtigen. De kerk, opgebouwd na dat de vorige met een gedeelte van het land was weggespoeld, is een nog nieuw, doch zeer gemeen gebouw, niets fraais of opmerkelijks bevattende;

zoo zijn ook de drie of vier gelijkvormige rijen huizen, laag, donker en meest alle gelijk aan elkanderen, wordende in de meeste het voorste en achterste gedeelte door bijzondere huisgezinnen bewoond; er zijn geene straten, en men moet zich overal door het zware zand henen worstelen.

Van hier begaf ik mij naar de duinen, die bolwerken, welke dit eilandje voor eene geheele vernieling bewaren, en beklom het hoogste, dat ik vinden kon. Welk een treffend, welk een verbazend gezigt trof hier mijn oog. Treffend en grootsch was de vertooning van eene geheele keten van ongelijk naast elkanderen oprijzende duinen, door den Schepper der Natuur opgeworpen tot eene verschansing tegen de woedende zee, en tot grenspalen van haar gebied. Voor mij zag ik niets dan eene oneindigheid van water, lucht en wolken. De woeste Noordzee met hare rusteloze schuimende golven, aan beide zijden de trotsche zich in ongelijke gedaanten verheffende witte duinen, beneden mij overzag ik het geheele eiland, de kleine gelijkvormige huizen, hier en daar een groepje boomen, de sombere kerk, en het boven alle gebouwen uitmuntend adelijk slot, zich met eene stille majesteit boven het donkere bosch verheffende. Mij omkeerende, kon ik mijn oog laten weiden over de zich als eene zee vertoonende Wadden en de kusten van Friesland en de Ommelanden.

Met een streelend vermaak staarde ik op de rusteloze golven, die zich op deze onmetelijke oppervlakte met eene zekere trotsche gelijkheid verhieven. Gaf mij dit uitgestrekt zeegezicht een wezenlijk stil vermaak, had het iets bekoorelijks voor mij, niet minder rezen er op dit waarlijk grootsch gezigt aandoeningen van verbaasdheid en eerbied in mijn hart op; ook nu voelde ik iets van het gene ik weleer gevoeld had, toen ik dezen geduchten plas bevoer, om in een ander werelddeel, in het gezegend Afrika, dat geluk voor mij en de lievelingen van mijn voor hun geluk zoo bezorgd en gevoelig kloppend hart te zoeken en te vinden, dat mij in mijn vaderland ontvlood. Diep gevoelde ik nu ook, hier op deze eenzame woeste duinen, de kracht dier waarheid, dat de mensch wel zijnen weg bedenkt, maar de uitkomst op verre na niet altijd beantwoordt aan zijne verwachting. Ook nu was het grootsch gezigt van dezezee voor mij een tooneel van de ontzagwekkende grootheid en majesteit des Scheppers, terwijl de tegen de duinen rollend en brekende golven mij onder een statig geruisch schenen toe te roepen God is groot!

Ik wendde nu mijn gezigt naar de westkust van het eiland. Het vlakke afgebrokkelde strand aan dien kant en van langs de Wadden tot aan de oostelijke uithoek, bepaalde mijne gedachten natuurlijk bij de groote veranderingen, welke dit eiland van tijd tot tijd ondergaan moet hebben; van de eene zijde af- en aan de andere zijde aanspoelende, wordt het van tijd tot tijd van plaats veranderd, en zal zich waarschijnlijk eindelijk met het vasteland van Groningen vereenigen, gelijk het weleer voor eene reeks van honderden jaren met Friesland was vereenigd. Mijne gedachten, die in de lang verlopende eeuwen begonden te zweeven, werden gestuit in haren loop, daar de geschiedenis van dit eiland voor de tijden, in welke de Romeinen in deze gewesten zich bevonden, in ondoordringbare duisternis ligt opgewonden.

Nu, alles gezien hebbende, wat op het geheele eiland te zien is, keerde ik weder te rug naar mijne herberg, dronk daar een lekker kopje thee, en sleet voor het overige den avond zeer aangenaam aan het huis van den vriendelijke drost W., in gezelschap van mijnen stadgenoot, eenen officier van de bezetting, en den proponent.

Wat nu voor het overige dit eilandje betreft, ik weet er weinig of niets meer van te zeggen; het luchtsgestel is daar, zoo als lieden, die jaren op hetzelfde gewoond hebben, mij verzekeren, kouder dan aan den vasten wal, doch doorgaans zeer gezond; de veld- en tuingewassen komen later tot rijpheid, aardappelen tieren hier zeer wel, en zijn aangenaam van smaak; alle soorten van groenten willen hier wel voort, doch zijn schaars. Weinige lieden bemoeijen zich met den tuinbouw, waar van misschien de oorzaak daar in gelegen is, dat het grootst getal der mannen, schipper zijnde, meest al afwezig is, en de weinigen, die zich in den zomerop het eiland bevinden, te zeer met ander bezigheden bezet zijn, of ten minsten niet meer dan voor eigen voorraad bouwen. Van hier schaarsheid en duurte, dewijl meest alles van het vaste land gehaald moet worden. Zoo is het ook met de vruchten; boomgaarden zijn er weinige, doch zij, die deze aangelegd hebben, en behoorlijk voor dezelve zorgen, vinden hunne moeite rijkelijk vergolden. De slottuin leverde voor jaren eenen verbazenden voorraad fruit en fijne vruchten, doch tegenwoordig niets; de boomen zijn verwaarloosd en meestendeels gestorven. Wat de bewoners van dit eiland betreft, ik kan u niets van belang van hun zeggen, dewijl ik niet in de gelegenheid ben geweest met hen omtegaan; hun karakter wordt algemeen geprezen als opregt en gul. De taal is eene aan dit eiland bijzonder eigene, en voor den vreemdeling onverstaaenbaar. De kleeding, vooral die der vrouwen, is stijf en onbehagelijk, ook zijn deze laatste zeer schuw, loopen weg en verschuilen zich achter eene deur of ergens anders, zoo dra zij eenen vreemden bemerken; en loeren dien dan uit een verborgen hoekje na, zoolang zij kunnen. De verkeerung is er stijf en onaangenaam, en, zoo als men mij verzekerde, voor den vreemdeling, buiten twee of drie fatsoenlijke huizen, volstrekt niets waardig.

De gewoone dagelijksche kost bestaat uit aardappelen, pannenkoeken en visch. Zie daar nu, Vriend, dit is alles wat ik u van dit eiland zeggen kan, en dat misschien daar van gezegd kan worden. Ik zou er nog eene opgaaf kunnen bijvoegen van eene lange rij van leeraren, die sedert de tijden der kerkhervorming de kerk alhier bediend; van edele geslachten, die dit eiland bezeten en beheerscht, en van de invloeden, die de burgerlijke omwentelingen in de laatste jaren, ook op dit kleine plekje gronds, in het kerkelijke en burgerlijke gehad hebben; doch met een verhaal hier van wil ik noch uwe aandacht vermoeijen, noch mijnen kostelijke tijd verkwisten.

Ik bepaalde met mijnen stadgenoot, dat wij den volgenden morgen vroegtijdig van het iland zouden vertrekken. Wij bestelden dus ten dien einde het gewoone vaartuig, doch een in den nacht opkomende storm verhinderde ons in de uitvoering van dit ons voornemen. Tegen tien uren bedaarde dezelve echter; de wind liep in ons voordeel, en binnen een uur bevonden wij ons weder op den Frieschen wal.

Potter blijft nog twee uren in Oostmahorn en wandelt dan naar huis, waar hij tegen de avond aankomt.

(Wanneer Potter dit reisje naar Schiermonnikoog precies heeft gemaakt vermeld hij niet. Het zou in 1806 geweest kunnen zijn: hij was toen weer voor een tijdje in Nederland (woonde toen in Dokkum?) en in 1806 vertrok de predikant Petrus van Assen van Schiermonnikoog).